

RICARDO'DAN SCHUMPETER'E KAPİTALİZM

Doç.Dr.Recep Seymen

GİRİŞ

Günümüzde artık ideolojilerin son bulunduğu, ideolojilerin yanlıcılığının, sapırcılığının tartışmaları yapılmaktadır. Bu aynı zamanda sistemler arası farkların kalktığı ve anlamsızlığının tartışmasıdır. Fakat bu tartışmaların anlamı ve sonuçları hala açık değildir. İdeolojilerin son bulması, dominant bir ideolojinin diğerlerini hegemonyası altına alması, yenilgiye uğratmasını demektir? Başka bir deyişle sistemler arası yarışmada kapitalizmin sosyalist sistem karşısında mutlak bir başarı göstermesi ve kendisini tek hakim sistem olarak ilan etmesi veya kabul ettirmesi mi söz konusudur?

Yoksa bütün ideolojilerin son bulması, bütün sistemlerin anlamını kaybetmesi, insanlığın bütün zaman ve mekânlara hitap edebilecek bir takım gerçekleri yakalaması ve kuşatmasını söz konusudur? Eğer söz konusu olan kapitalizmin başarısı ise, bunun ideolojilerin son bulması ile nasıl bir ilişkisi vardır? Kapitalizm bir ideoloji değildir? Veya ideolojilerin son bulduğu iddiası bir ideolojimidir? Bu sorulara ideolojik ve kışkırtıcı olmayan cevaplar aramak çok geniş tarihi, sosyolojik, iktisadi, politik ve metodolojik bilgi birikimini gerektirir. Dolayısıyla bu çalışmanın böyle bir girişimde bulunması beklenemez.

Fakat yukarıdaki konularda bilgi birikiminden hiç şüphe etmediğimiz kapitalizmin üç büyük yorumcusu Ricardo, Marx ve Schumpeter'i iktisadi planda kalarak tekrar anlamaya çalışmanın, sorularımıza bir cevap getirmese bile, sorularımızın daha açık şekilde anlaşılmasına, sorularımızı daha doğru bir şekilde sormamıza veya meseleyi açıklamaktan öte meseleyi daha açık ve doğru şekilde ortaya koymamıza yardımcı olacağı şüphe götürmez.

Bu fikrin ışığında bu çalışma, iktisadi planda kalarak, kısa bir şekilde Ricardoyu, Marx'ı, Schumpeteri tekrar gündeme getirecek ve kapitalizmin bu üç büyük yorumcusunu anlamaya çalışacaktır.

RICARDO VE MARXSİST YORUM (Klasik Anlayış)

Ricardocu ve Marx'ist iktisadi anlayışı tam olarak ortaya koyabilmek için, Ricardo ve Marx'ın da mensubu bulunduğu klasik iktisadi düşüncüyü genel hatlarıyla hatırlamak gerekecektir. Bilindiği gibi emek değer teorisi, klasik düşüncenin temel faraziyesini veya anlayışını temsil eder. Kısaca bütün iktisadi değerler emek tarafından üretilir ve piyasa mekanizmasının ve mantığının oluşturduğu otomatik dengeler söz konusudur. Üretim sürecinden emek, sermaye ve toprak piyasa mekanizmasının oluşumu ve mantığı sonucu paylarını almaktadır. Bu süreç içinde kısa dönemdeki dalgalanmalara rağmen, ücretler

geçimlik şartlara göre doğal bir düzeyde oluşmakta ve nüfus hareketlerince belirlenmektedir. Ücret fonu veya tabi ücret anlayışı klasik düşünceyi yönlendiren ve oluşturulan temel unsurdur.

İlave olarak Hayekin makro iktisat için aşağıda söyledikleri, klasik düşüncenin temel motivini teşkil eder.

“Makro Ekonomik Teori şu yanlış anlayışa dayanır; Teori gelecekte belirli olguları önceden tahmin edebildiği sürece kullanışlıdır.” (Hayek, 1967, 256).

Başka bir deyişle klasik düşüncenin temel kaygısı, geleceğin iktisadi hadiselerini üniversal bir takım yöntemlerle şimdiden tahmin etmek. Tabi olarak bu anlayış Marxsta diğerlerine göre daha belirgindir.

Ricardo düşüncesinin temelinde şu fikir vardır: Tabi kaynakların kıtlığında iktisadi büyüme yavaşlayacak ve bunu kaçınılmaz bir iktisadi durgunluk izleyecek. Bunu açıklamak için, Ricardo ekonomiyi büyük bir çiftliğe benzetir ve bu çiftlikte sadece buğday üretilir. Homojen bileşimde emek-kapital ve toprak parçası üretim girdilerini oluşturur. Toplam üretimde azalan verim söz konusudur. Üretimde kullanılan toprak miktarını sabit kabul ederek, emek ve sermayeyi tek bir değişkene indirger (K-L). Diğer taraftan buğdayını talep elastikiyeti nüfusun bir fonksiyonu olarak sonsuzdur (Ricardo aslında efektif talep problemini ilk farkedenden düşünürdür).

Bu verilerin ışığında marjinal verimlilik teorisini adapte ederek Ricardo'nun sistemini ve toplam ürünün bölüşümünü aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz (Ricardo, 1955, 61-287)

Burda ABDC Rantın, OWKM Ücretin, AWKB Sermayenin aldığı payı, OCDM ise toplam ürünü temsil etmektedir. MP kapital-emek bileşiminin marjinal verimliliğini AP ortalama verimliliği temsil etmekte, buna karşılık ücret haddi (OW) sabit olarak kabul edilmektedir.

Üretim faktörlerinden toprak sabit olduğundan, azalan verimlilik kaçınılmaz şekilde işlemektedir. Zaman içinde kârlar sıfırdan büyük olarak kalırsa, sermayedarlar kapital birikimini gerçekleştirecekler, fakat buna karşılık da nüfus artacaktır (emek arzı). Bu durumda BM-sağa doğru kayacak, yani (K-L)'nin marjinal getirisi düşecektir. Bu ise kârların azalmasına ve kâr marjının giderek sıfıra düşmesine yol açacaktır. Kârlar sıfıra varınca ekonomi kaçınılmaz olarak durgunluğa girecektir.

Kârların sıfır olması, iktisadi durgunluğa girilmesi halinde bile ranta birşey olmamakta, bütün kâr ücretlerce yenilmektedir. Ücretler kesimi artan nüfusla birlikte, ülke içinde üretilen tarımsal ürünlere olan talepleri giderek arttığından toprak sahiplerinin gelirlerinde bir düşüşe sebebiyet vermemektedir (Ricardo, 1821).

Ricardonun kritiği olarak, J. Robinson diğer problemlerin yanında, Ricardonun efektif talep meselesini ilk anlayan düşünür olmasına rağmen, bunun bir sorun olarak kendi modelinde kabul etmemesini büyük bir eksiklik olarak kabul eder (Robinson, 1979, 23-24).

Marxist iktisadi analiz yöntemi ile Ricardocu yöntem arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

“Marxs Ricardonun takipçisiydi, yalnızca Ricardonun önermelerini kullanmakta kalmamış, teori sanatını Ricardodan öğrenmiş ve her teorik problemin hazırlanış ve çözümünde Ricardonun araçlarını kullanmıştır.” (Schumpeter, 1950, 22).

Marxs emeğe, kullanım değeri ve değişim değeri olmak üzere iki açıdan bakmaktadır. Değişim değeri piyasada bir mal gibi alınıp satılan ve karşılığı ücret olarak ödenen emeği ifade eder. Buna karşılık bütün iktisadi değerleri üreten emeğin kullanım değeridir. Başka bir deyişle kapitalist iktisadi ürünün emeğin değişim değerine mal eder ve fakat kullanım değerine göre satar, aradaki farka kâr diye el kor (emeği sömürür). Kapitalistin kâr diye el koyduğu miktar, kapitalist sistem içinde artı değeri oluşturur.

S=Artı değer, P=Kâr oranı, C=Sabit sermaye, V=Değişir sermaye.

Değişir sermaye, emeğe ödenen ücretleri ifade ederken (ücret fonu), sabit sermaye makina, teçhizat, fabrika yatırımlarını ifade eder. Bütün bunların sonucu olarak:

$$\text{Kâr oranı} = \frac{S}{C+V} \quad \text{Sömürü oranı} = \frac{S}{V}$$

$$\text{Sermayenin organik bileşimi} = \frac{C}{C+V}$$

Değişir sermaye sistemin mantığı gereği sabit veya sabit sermayeye göre daha az artar. Bunun sonucu olarak kapitalistler giderek artan oranda sabit sermaye yatırımları yaparken, bu kâr oranının düşmesine, giderek sıfır olmasına neden olur. Kârlar sıfır olunca yatırımlar durur, sistem çalışamaz hale gelir ve proleterler bir devrimle sistemi ele geçirirler. (Marxs, 1973).

J. Robinson Marxist formel iktisadi modelin, teknolojik değişikliklere adapte kabiliyetinin olmadığını, buna karşılık sermaye birikiminin teknik değişiklik olmaksızın mümkün olamayacağını belirterek, ilginç tenkitler getirmektedir.

“Eğer sömürü oranı sabit ise, kişi başına düşen üretim miktarı arttığı zaman, kişinin alacağı ücretin de artacağı açıktır, sermayenin organik bileşiminin artacağını, sömürü oranının sabit kalması ile kâr oranının düşeceğini belirtmektedir. Bu görünüşte doğru fakat ilgisizdir. Çünkü sömürü oranının değişen teknik koşullara, ayak uydurmayacağını düşmek doğal değildir.” (Robinson, 1979, 39).

İlave olarak Robinson, teknolojik yeniliğin üretimi sermaye oranında arttıramadığı sürece, kapitalistlerin istihdam edilen kişi başına düşen kârı, en azından kişi başına düşen sermaye kadar arttırmadıkça, bu yeniliği kullanmak mecburiyetinde olmadıklarını belirtmekte ve bunun sonucu olarak teknik gelişmenin kendisinin bizzat kâr oranının düşmesine neden olacağı düşüncesinin hiç bir dayanağı olmadığı yargısına varmaktadır.

Temelde, kapitalizmin Ricardocu ve Maxsist analizi üretim ilişkilerine ve bu ilişkilerde üretim faktörlerinin aldığı paya dayalı saf iktisadi bir analizdir. Bu bağlamda kullanılan kavramlar ve kavramsal çerçeve kapitalizm olayına saf iktisadi bir bakış açısını yansıtır. Fakat Ricardo'da iktisadi bir dünyadan, iktisadi olmayan daha geniş üç boyutlu politik, tarihi, sosyo-kültürel bir dünyaya geçiş söz konusu olmazken, Marxsta bu geçiş çabası ve sonuçları gözlemlenmektedir. İktisadi olmayan irrasyonel bir dünyayı, iktisadi-rasyonel bir çerçeveden bakarak yorumlamamın, bir kafa konforu sağlamaktan öte bir noktaya ulaşıp ulaşmadığı tabi olarak tartışmaya her zaman açık olacaktır. Ayrıca alt yapı - üst yapı mantığının, ulaştığı neticelerin altından kalkamayacak kadar kaba bir analiz olduğu pekala ileri sürülebilir.

Fakat yukarıdaki eleştiriler, meselenin yalnızca bir method meselesi olduğu anlamına kesin olarak gelmemektedir, insanın deterministik bir dünyanın esiri olmaması, aynı zamanda tarih yapıcı rolüne sahip olması, sosyal bilimciyi daha alçak gönüllü olmaya iterken, onun bu süreçteki önemli rolünü daha bariz bir şekilde ortaya kor, sosyal bilim veya düşünce bazen kendi ürettiği dünyayı yorumlamakta ve kontrol etmekte güçlük çekebilir, başka bir deyişle üretimine katkıda bulunduğu dünya artık kendi sınırlarını aşmış buna karşılık sosyal düşünce veya sosyal bilim kendini yeniden üretme ihtiyacına girmiştir. Bu süreç yalnızca method probleminin çözülmüş olmasının, sosyal süreci yakalamak ve kesin sınırları içinde yorumlamak için yeterli olmayacağının temel nedenini teşkil eder, bazen sosyal düşünce yorumladığı dünyayı kendisi bizzat değiştirerek kendi ulaştığı dünyayı kendi kontrolü dışına taşırır ve kendi kendini yalanlar. Bu bakımdan kapitalizm eleştirilerinin ve analizlerinin sisteme kendisini yenileme şansı yaratarak geriye besleme (feedback) yoluyla girdi sağladığı, kendi ulaştığı sonuçları yanlışlayacak nedenleri bizzat kendisinin oluşturduğu iddia edilebilir. Bu bakımdan kapitalizm eleştirilerinin, kapitalizm için hayati önem taşıdığıni söylemek mümkündür.

SCHUMPETER

İktisadi faktörler yanında politik ve kültürel faktörleri de değerlendirerek kapitalizmi analiz etmeğe çalışan ve belirli neticelere ulaşan diğer bir düşünür J Schumpeter'dir.

Schumpeter'in sistemi iktisadi faktörler yanında kültürel ve politik faktörleri de sürecin içine katarak daha tutarlı bir method ortaya koyduğu açıktır, fakat method probleminin kısmî olarak halledilmiş olması, yukarıda belirtilen

nedenlerden dolayı onun ulaştığı sonuçların geçerliliği için yeterli bir neden teşkil etmez, kullanılmış olan method sosyal bilimciyi izafi olarak daha doğru sonuçlara yaklaştırmakla beraber, onun bir takım kehanetlerde bulunmasına bir güvence teşkil etmez.

Schumpeter'e göre kapitalizm, bizzat kendi öz başarısı tarafından yok edilmiş veya edilecektir.

“Eğer bir doktor kendi hastasının yakında öleceğini söylerse, bu onun hastasının ölmesini istediği anlamına gelmez.” (Schumpeter, 1950, 61).

Ona göre, kapitalizm aşağıdaki teknikleri kullanarak ömrünü uzatmaya çalışmaktadır.

-Yeni üretim methodları (teknoloji, elektrik ve kimya sahasında gelişen methodlar).

-Yeni ürünler (Teknolojik mallar).

-Yeni üretim kaynakları bulma (Emperyalizm bunun bir yolu).

-Yeni organizasyon şekilleri yaratma (Schumpeter, 1961, 66).

Üretim mekanizmasının canlı tutulup ve yenilenmesi için, fiyatların faiz oranlarının, istihdamın yükselip, düştüğü uzatma dönemleri bulunmaktadır (Schumpeter, 1950, 68).

Fakat Schumpeter'e göre kapitalizm, Ricardo ve Marx'ın aksine, yalnızca iktisadi nedenlere değil, bunların yanında tarihsel, sosyo-kültürel faktörler nedeniyle son bulacaktır.

“Uzun dönemde işsizliğin artma eğiliminde olduğunu düşünmüyorum, gerçek trajedi işsizlik değildir, gerçek trajedi işsizliğin yanında, gelecek iktisadi gelişme şartlarını bozmadan işsizlerin probleminin çözümünün imkânsızlığıdır.” (Schumpeter, 1950, 69-70).

Schumpeter, A. Toynbeeye benzer şekilde birçok medeniyet gibi, kapitalizmin de bütün amaçlarını gerçekleştiremeden yok olacağı sonucuna varmaktadır (Schumpeter, 1950, 130). Schumpeter kapitalizmin çöküşüne neden olabilecek sebeplerin bazılarını aşağıdaki şekilde sıralamaktadır.

-Crumling Walls: Kapitalizm süreci, kapitalizmin bizzat müessesevi yapısını ortadan kaldırmaktadır (Mesela küçük üreticilerin ve tüccarların ortadan kaldırılması, aristokratik bir yapının oluşumu). (Schumpeter, 1950, 131-42).

-Büyüyen Düşmanlık: Kapitalizm süreci, kendi meşruiyetine karşı bir üniversal düşmanlık üretmektedir. Burjuvazinin kendisi, sahibi olduğu özel mülkiyetine ve değerler dünyasına saldırılmaktadır. (Schumpeter, 1950, 43-63).

-Çürüme: Kapitalist süreç bizzat kendi kurumsal yapısını yok ederken, bunun yanında bir başkasının da temellerini hazırlamaktadır (Schumpeter, 1950, 143-63).

Sermaye birikimi, kâr oranı, siyasi gücün dağılımı ve sosyo-psikolojik yapı nihai olarak kapitalizmin motornu çalışamaz duruma getirecektir (Schumpeter, 1950, 111-20).

Capitalist Medeniyet: Kapitalist süreç, davranışları ve fikirleri rasyonelize ederken, kendisini ayakta tutan bir takım moral (aile, vs.) değerleri yıkıma uğratmaktadır.

Monopolist uygulamalar: Rigidite fiyatlara yol açan bu tip uygulamalar, kapitalizmin büyük zaaflarından biri ve depresyonun temel nedenidir. (Schumpeter, 1950, 91).

Azalan Yatırım Fırsatları: Sermayenin belli ellerde birikimi azalan yatırım fırsatları ve sermaye birikiminin kâr oranı üzerinde etkisi bunun yatırımlara etkisi. Bu faktör temelde Marx'ın vurgulamaya çalıştığı noktadır.

SONUÇ

İktisadi sistemler ve ideolojiler konusunda tartışmalar, daha çok yanlış sorulmuş sorulara doğru cevaplar bulma çabası olarak nitelenebilir. Doğru, anlaşılabilir ve izah edilebilir sonuçlara ulaşmak için, meselenin doğru olarak ortaya konulması veya suallerin doğru olarak sorulması gerekir; bu ise çok geniş ve şumullü tarih, iktisat, siyaset ve sosyo-psikolojik ve methodik bilgi birikimi gerekir. Bütün bu bilgiler doğrultusunda, kapitalizmin büyük yorumcuları konusunda da acele etmemek, onları tam olarak anlamadan onlar hakkında yorumlarda bulunmamak, en azından tekrar gözden geçirmek gerekir. Aksi durum, en azından onların düştüğü hataya düşmek, tarihi ve insanı determinizme mahkum etmek olur.

KAYNAKLAR

- Hayek, F.A. (1967), *Studies in Philosophy, Politics and Economics*. Sussex: Bookprint Limited.
- Marx, C. (1973). *Masterworks of Economics, Digests of Marx: Capital*. New York: McGraw-Hill Paperback.
- Ricardo, D. (1928). *Notes on Malthus*, Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Ricardo, D. (1955). *The Principles of Political Economy and Taxation*. London: The Aidine Press.
- Ricardo, D. (1821) *The Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murrary.
- Robinson, J. (1979). *Aspects of Development and Underdevelopment*. London: Cambridge Univ. Press.
- Sayar, A.G. *Ders Notları* (1985).
- Schumpeter, A.j. (1950). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper Publishers.
- Schumpeter, A.J. (1961). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Harvard Un. Press.